

Kokeiltaisiinko jotain uutta?

Suomi on menestynyt perinteisesti erilaisissa demokratian laatua ja hallinnon hyvyttä mitaavissa vertailuissa. Esimerkiksi saksalaisen Bertelmanns Stiftungin Sustainable Governance Indicators -vertailussa vuonna 2022 Suomi oli heti Ruotsin jälkeen kakkonen, kun tarkasteltiin demokraattisten instituutioiden ja käytäntöjen vahvuutta. Meitä nostivat erityisesti julkisen tiedon saatavuus, missä olimme maailman ykkönen, kuten myös kansalais- ja poliittisissa oikeuksissa. Vaaliprosesseissakin sijoitus oli toinen heti länsimaisen demokratian mallimaan Sveitsin jälkeen, vaikkei meistä vastaavaa suoran demokratian kehtoa saakaan. Ykköspaikka koko vertailussa meni sivusuun käytännössä siksi, että oikeusvaltioperiaatetta vertailtaessa jäimme kahdeksanneksi. Senkään osalta ei kuitenkaan ole syytä ripotella tuhkaa päällemme, sillä World Justice Projectin Rule of Law -vertailuissa sijoitus on tyypillisesti ollut kolmas. Legatum Prosperity Indexissä olemme tyypillisesti menestyneet erityisesti hallinnon hyvyttä mittaavassa osuudessa.

Vuoden 2019 eduskuntavaalien ja eurovaalien yhteydessä valtioneuvosto kampanjoi, erityisesti oikeusministeriön johdolla teemalla ”Maailman parhaat vaalit”. Moni varmasti yhtyy kantaan nähdessään uutiskuvaa eri maiden toteutuksista tai kuullessaan raportteja virallisten vaalitulosten ja riippumattomien ovensuukyselyjen ristiriidasta, kuten esimerkiksi Venäjän alkuvuoden presidentinvaalien yhteydessä havaittiin (ks. esim. YLE 18.3.2024). Toisaalta olisi itsekriittistä kysyä, ovatko maailman parhaat vaalit vielä sittenkään valmiit?

Vaikka itse vaaliprosessi toimiikin meillä hyvin ja kokemukset esimerkiksi sähköisestä äänestamisestä olivat vuoden 2008 kuntavaaleissa huonoja (ks. KHO 9.4.2009 t. 901), olisi kenties syytä pohtia, voitaisiinko vaaleja jotenkin kehittää. Esimerkiksi Suomessa käytössä oleva d’Hondtin järjestelmä ei ole ainoa mahdollinen, vaan maailmalta löytyy useita muutakin vaalitapoja, joita voitaisiin harkita kokeiltavaksi. Esimerkiksi erilaiset siirtoäänivaalitavat voisivat olla toimivia niin enemmistö- kuin suhteellisissa vaaleissa. Ruotsalainen pitkien listojen vaalikin voisi joissain tapauksissa olla toimiva tapa valita edustajia, eikä poissuljettua pitäisi olla myöskään First-past-the-post (FPP) -vaali. Toisaalta, kokeilemisen arvoisia voisivat olla myös aivan toisenlaiset mallit.

Mitä jos äänen voisi peruuttaa tai vaaleja olisikin useammin taikka voitaisiin vaatia äänestystä jonkun henkilön erottamiseksi jostain luottamustehtävästä? Entä jos vaaleissa kysymys olisi vallan osoittamisesta joillekin ainaisten koalitioiden ja sitä kautta konsensuksen sijaan? Suora demokratia on oma kysymyksensä, mutta osana sitä pitäisi pohtia myös sitä, miksi vaikkapa kuntalakiin (410/2015) otetut osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet tai niiden käytännön toteutukset ovat kovin rajoittuneita? Miksi esimerkiksi osallistuvassa budjetoinnissa kuntalaisten päätösvalan kohteena on yleensä vain marginaalinen osa talousarviokokonaisuudesta?

Kunnalliseen ja yleisemmin itsehallintoon pitäisi kuulua ajatus siitä, että valtio voi osoittaa, erityisesti perusoikeuslupauksiinsa perustuvia tehtäviä muillekin julkisyhteisöille, minkä jälkeen kyse on enemmän siitä kuuluisasta omavastuisuudesta: paikalliset tarpeet tuottaisivat paikallisia ratkaisuja. On toki totta, että perusoikeusjärjestelmän kokonaisuus ja oikeusvaltioperiaate edellyttävät, että myös julkiset paikallis- ja alueyhteisöt toimivat eduskunnan säätämien lakien puitteissa erityisesti julkista valtaa käyttäessään, mutta voisimmeko pohtia erilaisten toisintoimimisvaihto-

ehtojen sallimista? Onko välttämätöntä, että käskemme kuntia valitsemaan päättävät elimensä tietyllä tavalla vai voisivatko ne käyttää itsehallintoaan myös tältä osin?

Suomen yhdistyslaissa (503/1989) vaalitapoja koskeva lähestymistapa on ollut toinen kuin julista hallintoa koskevassa sääntelyssä. Kyseisen lain 29 §:ssä säädetään vaalien toimittamistavoista. Erityisesti suhteellisten vaalien osalta yhdistystä on veloitettu säännöissään määräämään siitä, mikäli suhteellista vaalitapaa halutaan ylipäätään käyttää. Sen lisäksi säännöksen 3 momentti sisältää kolme mahdollista vaalitapaa sekä 4 kohdassa mahdollisuuden itse päättää jostain muusta, vaikka siirtoonivaalitivasta. Kyse on eräänlaisesta direktiivinomaisesta sääntelystä, missä lainsäätävä ilmoittaa sääntelykohteille, että tästä pitää päättää jotain ja antaa vielä esimerkkejä, mutta viime kädessä yhdistys valitsee autonomiansa perusteella sen, mihin ratkaisuun päätyy (ks. Muukkonen & Meri 2024, 204–214).

Manner-Suomessa on edelleen lähes 300 kuntaa. Ensi vuoden kunta- ja aluevaalit tulevat liian nopeasti, mutta esimerkiksi vuoden 2029 vaaleja silmällä pitäen olisi perusteltua käynnistää pohdinta siitä, **voitaisiinko joillekin kunnille antaa mahdollisuus kokeilla myös muita vaihtoehtoja luottamushenkilöidensä valinnan järjestämiseksi**. Tämä luonnollisesti tulisi tehdä uutta kokeilulainsäädäntöä valmistelemalla, minkä tulisi perustua tutkimukseen. Mikäli tulokset olisivat hyviä, ei olisi poissuljettua välttämättä sekään, että meillä voisi tulevaisuudessa olla esimerkiksi vaalipiireittäin vaihteleva vaalijärjestelmä. Demokratia toimisi siten kuin kunkin alueen väestö haluaisi itse sen toimivan.

Matti Muukkonen

Päätöimittäjä

Lähteet:

- Bertelmanns Stiftung (2022), Sustainable Governance Indicators 2022. Saatavissa osoitteesta: https://www.sginetwork.org/2022/Robust_Democracy/Quality_of_Democracy#Table_View.
- Legatum Institute (2024), The Legatum Prosperity Index 2023. Saatavissa osoitteesta: https://docs.prosperity.com/7116/7757/0247/The_2023_Legatum_Prosperty_Overview_report.pdf.
- Muukkonen, M. & Meri, O. (2024), Yhdistysoikeuden perusteet 2. uud. p. Helsinki: Edita.
- Valtioneuvosto (2019), Maailman parhaat vaalit. Tiedote 25.3.2019. Saatavissa osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/suomessa-on-maailman-parhaat-vaalit-mieti-miksi->.
- World Justice Project (2024), Rule of Law Index 2023. Saatavissa osoitteesta: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/downloads/WJPIIndex2023.pdf>.
- Yleisradio (YLE) 18.3.2024 (2024), Only 10% of Russians in Finland voted for Putin, exit poll says. Saatavissa osoitteesta: <https://yle.fi/a/74-20079744>.